

Predgovor

Ova knjiga razlikuje se od moje početne zamisli o njoj. Trebalo je da to bude zbirka usputnih zapisa sa moja dva putovanja po Ukrajini maja i avgusta/septembra 2023, dakle knjiga čistih, trenutnih impresija, crtica, ali one su se, još dok sam ih beležio, počele povezivati i pretvarati u celovita razmišljanja. Tako je nastao ovaj niz vinjeta, to jest – u skladu sa značenjem koje termin *vinjeta* ima kod Cankara – niz sažetih opisa snažnih slika na koje sam nailazio u Ukrajini, ali i opisa mojih doživljaja u susretu sa tim slikama. Sve vreme sam u ruci imao kameru i snimio stotinak doista evokativnih fotografija, neku vrstu fotoeseja, koji su me podstakli da rečima dopunim priče koje su oni sadržali. Na taj način se postepeno formirao ovaj zbornik vinjeta kao zbornik eseja, dakle, kao knjiga refleksija o zbivanjima tokom mojih putovanja i neposredno posle njih.

Treba dodati da je knjiga koju sada čitalac ima u rukama nastala kao odjek moje prethodne knjige. Naime, njen ukrajinski izdavač je u tom istom maju 2023. objavio prevod moje knjige *Politički grafiti* (koja je, u prevodu Slobodanke Glišić na srpskohrvatski, objavljena 2020. godine i u ediciji *XX vek*). Mada je rat u Ukrajini već bio počeo, knjiga je bila predstavljena na vrlo uspešnim promocijama u nekoliko ukrajinskih grado-

va, što je dodatno motivisalo mog ukrajinskog izdavača da objavi i *Titostalgiju* (koja je isto tako bila objavljena u ediciji *XX vek* 2010. godine).

Čitalac će primetiti da je stil ove knjige hibridan. Prednost sam dao književnom izrazu, a ne naučnom diskursu, angažovanim osećanjima a ne suvim refleksijama, putopisnoj radoznalosti, a ne akademskoj strogosti, skicama, a ne dovršenoj slici. Dakle, ovi redovi su pre induktivni odsjaji, kratki isečci, nego sistematsko intelektualno suočavanje sa danas tragičnom situacijom u Ukrajini, što bi možda neko očekivao. Istina, ovo su promišljeni opisi i utisci, ali nisu produbljene studije o ukrajinskoj stvarnosti. Čitaocu ovde nudim koprenu sastavljenu od slika kulture rata, kulture u ratu, onakvih slika kakve sam video, doživeo i osetio. Pre svega to: osetio.

U svakom ratu ima više ratova. Zato sam ove vi-njete o ratu u Ukrajini rasporedio u deset poglavlja, da bih prikazao tragičnu panoramu i višestruke uticaje rata. U prvom poglavlju, „Predvorja rata” objašnjavam zašto sam se i kako zaputio na to područje i govorim o sumnjama u opravdanost tog puta i mog pisanja o njemu, koje su me sve vreme pratile. U drugom poglavlju, „Gradovi rata”, pišem najpre o granicama koje sam prelazio i dugotrajnim vožnjama kroz ukrajinske ravnice, čije prostranstvo nisam mogao ni zamisliti sve

dok preko tih ravnica nisam putovao u autobusu. Tu su i priče o četiri ukrajinska grada u procepu između rata i mira, o njihovoj neverovatno šarolikoj prošlosti i sasvim nesigurnoj budućnosti. Naredna dva poglavlja nude širi, politički i ideološki okvir ratnih zbivanja u Ukrajini. U trećem, pod naslovom „Politike rata”, razmišljam o tri šira konteksta ovog rata, o kojima postoje često međusobno isključiva mišljenja: globalna politika, ukrajinska tranzicija i nova-stara ruska geopolitika. Posebno se zadržavam na razlozima koji su naveli predsednika Putina da započne opsadu jedne države kojoj je ranije Rusija čak tri puta garantovala teritorijalnu celovitost. Govorim i o Putinovim unutrašnjim i spoljnim protivnicima, podržavaocima i saveznicima, i o načinu na koji se on trudi da ovlada postsovjetskim prostorom, koji on očigledno još uvek smatra svojim, ruskim.

U četvrtom poglavlju, „Ideologije rata” odbacujem etničko, odnosno *civilizacijsko* tumačenje ovoga rata i nudim uvid u njegove materijalne dimenzije, koje su posledica delovanja dveju danas globalno i lokalno dominantnih ideologija, neoliberalizma i etnonacionalizma. Kritički upoređujem ofanzivni, ekspanzivni velikoruski nacionalizam sa u većini slučajeva defanzivnim ukrajinskim nacionalizmom, iako su oba na tragu represivne etnonacionalne logike stvaranja i delova-

nja savremenih nacionalnih država. U petom poglavlju „Svakodnevnica rata” opisujem i promišljam svoje doživljaje kulture rata na mikronivou: kako se ova kultura ispoljava u načinu odevanja, izboru boja, izgledu javnih površina, u hrani, reklamama, u medijskoj i potrošačkoj kulturi, kao i u korenito izmenjenom spomeničkom pejzažu Ukrajine. Kao i na drugim mestima u „pustinji postsocijalizma”, kako ovo razdoblje označavaju Igor Štikš i Srećko Horvat (2015), i ovde je na mnogim područjima na delu stvaranje izmišljene prošlosti, znači neotradicionalni obrat. U šestom poglavlju, „Akademija i rat” usredsređujem se na stručne, znanstvene odgovore na ovaj rat. Pišem o pročitanim knjigama o tim temama, naučnim i apologetskim, a pre svega o razgovorima sa ukrajinskim profesorima, istraživačima i, što mi je posebno drago, sa studentima, mladim intelektualcima.

U naredna tri poglavlja u centru moje pažnje je umetnost: koji žanrovi se najviše koriste, koji motivi, postoje li neki zajednički načini izražavanja osećanja, srodne narativne kompozicije, neko opšte *attitude* i, dakako, kakve su ideološke konotacije i politički dometi novih literarnih, likovnih i muzičkih dela koja nastaju pod uticajem rata. U poglavlju „Reči rata” stavljam pod lupu ratnu književnost: nove romane, pesme, grafičke romane, zbirke kratke proze, dnevničke zabeleške,

čitanja i javne nastupe nekih tamošnjih viđenijih književnica i književnika. Neka su dela nastala pod okupacijom, govore o autentičnim iskustvima pod vlašću okupatora i separatista; druga pak govore o otporu, oružanom i bez upotrebe oružja; treća su pak nepatvoreno lični, autobiografski zapisi i uglavnom se odnose na prve mesece rata, izražavaju bes i optimizam, u isto vreme. Obradovalo me je kad sam poeziju pronalazio i na zidovima, njeni ljubitelji su i na zidove zapisivali čitave odlomke pesama. Sve ovo upoređujem potom sa nekima od klasičnih dela savremene ukrajinske književnosti te pokušavam da u njima pronađem izvesne paralele i znakovite slutnje ovoga što se događa danas.

Osmo poglavlje, „Slike rata” odnosi se na vidno polje kulture rata, ili da to kažem Pazolinijevim rečnikom, idem od *li-segno* (jezik–znak) ka *im-segno* (slika–znak).¹ Počinjem to poglavlje sa izložbama na uobičajenim mestima, dakle u galerijama, a nastavljam sa improvizovanim izložbama na ulicama, u školama i drugim javnim prostorima, sa dokumentarnim izlo-

¹ Pazolini pravi ove kovanice na svom, italijanskom jeziku: prefiks „li” treba u svest čitaoca da prizove reč „lingua” (jezik), a prefiks „im” treba da prizove reč „immagine” (slika); polazeći od ovih Pazolinijevih kovanica, autor ovog teksta skreće pažnju čitaocu da će, osim jezika, u njegovim utiscima iz ratne Ukrajine, važna biti i slika, posebno u osmom poglavlju. – Prim. prev.

žbama o ratu, koje su dostupne na svim spomenutim mestima. Zadržavam se i na ratnim motivima na poštanskim markama, kovertama i razglednicama. Moja istraživačka strast prema grafitima i *street artu*, ovde mi otkriva primere tih žanrova, koji su, razumljivo, u najvećoj meri vezani za ratna zbivanja.

Make noise from our frustration glasi jedan stih grupe američkih indie-rokera Gossip, iz njihove pesme *Pop Goes The World*, koju sam slušao tokom dugih vožnji po Ukrajini. Podsećao me je ovaj stih da svaki rat ima i svoju zvučnu stranu. O tome pišem u devetom poglavlju „Zvuci rata”. Tu se prisećam mojih susreta sa tom vrstom (anti)ratne muzike: bilo uživo, na koncertima različitih žanrova sa različitih pozornica, kao i preko pesama u folklornom stilu, koje su se mogle čuti na svakom koraku. Bili su to novi, inovativni načini slušanja i stvaranja muzike pod opsadom.

U poslednjem, devetom poglavlju, pod naslovom „Posledice rata”, pišem o optimizmu, koji je, uprkos teškim ratnim razaranjima, uočljiv kod mojih sagovornika i sagovornica i pitam se kako bih sam reagovao da sam u njihovom položaju, koliko bi čvrsta bila moja mirnodopska načela, bezbedno postojana sve dok ne budu postavljena pred neku takvu dramatičnu proveru.

Integralni deo ove knjige čine fotografije. U objektiv sam hvatao uglavnom urbani i popkulturni pejzaž, manje same ljude, jer mi se to čini suviše invazivno. Ali fo-

tografije sa ovih stranica valja pratiti zajedno sa rečima, razumeti ih kao vizuelne crtice. I one su ovde u ulozi vinjeta, isto kao i tekst.

Previše ima onih kojima želim da se zahvalim za nadahnuća, podsticaje, promišljanja, pomoć i moje doživljaje tokom putovanja svih vrsta. Da ipak pokušam: to su Darja, Katerina, Irina, Vjačeslav, Viktor, Lina, Serhij, Oleh, Olena, Hana, Juri, Taras, Igor, Nina, Asmati, Marci, Andrii, još jedna Katerina i još jedna Daria, Sofia, Ava, Marjana, Bohdan, Mateja, Ketevan, Maria i Stanislav. Veliko hvala, svima i svakome posebno! Ali posebno Tomažu Mencinu, Olegu Golovku, Sofiji Sinjaievoj, Selini Staltner, Zosji Kais i Lini Dehtijarjovoj.

Zajedno sa prevoditeljicom knjige, Marijom Mitrović, zahvaljujem Marku Jevtiću, sekretaru Slavistike beogradskog Filološkog fakulteta, za prevode stihova sa ukrajinskog i ruskog na srpski jezik, kao i zato što je identifikovao i pronašao citate onih ukrajinskih autora koji su na srpski jezik prevedeni i ranije objavljeni. Zahvaljujem se takođe Igoru Bašinu, Farisu Kočanu, Samiri Kentrić, Roku Zupančiču i Andreju Blatniku za kritičko čitanje prve varijante ovog teksta. Te dakako uredniku edicije XX vek, Ivanu Čoloviću, što će i ova moja knjiga biti deo ove kultne edicije.

Posebno zahvaljujem Mariji Mitrović za preciznost i istovremenu gipkost prevedenog teksta. Verno je sledila sve ono što sadrže reči u originalu, pa čak i ono što se saopštava između redova.

M.V.

Ljubljana, 23. jun 2024.